

Titel: Dannemarks Riges Dommeres Skilderie, bestaaende af 22 Capitler, til deres Forsvar, Formaal og giendrivende grundige Svar til Philopatreias paa hans 1ste Hefte, 2 Afhandl. p. 24. sidste Linie [...]: af Dasilag Drape Agiætmaal. III. Deel.

Citation: "Dannemarks Riges Dommeres Skilderie, bestaaende af 22 Capitler, til deres Forsvar, Formaal og giendrivende grundige Svar til Philopatreias paa hans 1ste Hefte, 2 Afhandl. p. 24. sidste Linie [...]: af Dasilag Drape Agiætmaal. III. Deel.", i *Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 4*, J.R. Thiele, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_004-shoot-workid1_004_004.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 4

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Dannemarks Riges
Dommeres Skilderie,
bestaaende af 22 Capitler, til deres Forsvar,
Formaal og giendrivende grundige Svar til
Philopatreias
paa hans 1ste Hefte, 2 Afhandl. p. 24 sidste
Linie,

i sær Praxin i den høy berømmelige

Danske Rettergang;

dens velgrundede Anvendelse, som han pag. 26 har udbedet sig at vorde oplyst om.

Afhandlet

til de Ulovkyndiges fornødne Tieneste,

udsendt til

Philopatreias Approbation

hvis den bliver taalelig, skal fremdeles deslige Tilfælde i øvrigt blive fortsat

af

Dasilag drape Agiætmaal.

III. Deel.

Kiøbenhavn, 1771,

Trykt hos Jøh. R. Thiele, boende i Peder Hvitfeldts-Stræde og findes sammesteds tilkiøbs.

2

3

Hr. Philopatreias!

Min Medbroder, Borger og Ven af en Staat, kan De vel sige noget andet og mere om Dommere, Procuratorer, og det juridiske Studium? har De endnu nogle flere, værre og større verslige Helved-Titeler til at mælde, end ulovlige Uretfærdigheds

4

Beforderer, Lovens de klare danske Ords vrang Omdreyere? er de Tingstude, og de Trættendes Vielter, Steylepræster, Løgnens Sønners Ligning og Væbnere, Meeneeds Bestyrestytter, og Uenigheds Forhandlere? Jeg er tilfulde eenig med Dem, at vore Forfædre selv indtil Bondestanden forudm ordelede deres Sager for Retten; men jeg maa og melde Dem, at i de Tider sættedes Retten under aaben Himmel, til Tegn, at de holde Ret for Guds Aasyn; i de Tider var der og Fortalsmænd, ɔ: Procuratores, see Jydske Lov, men Aarsagen, mon

5

den ikke bestod tildeels deri, at den Tid brugtes det danske Sprog, og det var det beste i Danmark; nu er alle Fremmed de beste, de som kan noget af eet, og noget af et andet, er jo nærmere til, end de der have beflittet sig paa sit Fædernelands Lov, Sprog og Redelighed. Hvor kan det da komme min Herre saa forunderlig for? det er jo paa Fransk, at være fiin og falsk, ved hvilket europæisk Hof æres ikke af den Franskes Fiinhed.

Men jeg troer ikke, at det lettelig i disse med falske Begreb om

6

Udlændige i disse Tider betagne, skulle lade sig indbilde, at de kunde gaae i Rette; hvorfor monne da ikke Studentere kan selv dele deres Trætter, de ere studeerte? Jeg vil af alt mit Hierte fuldføre det her begyndte, om De vil lade mig vide, om det er saadant De behager det. Dette er til en Prøve paa Praxin i vore Retter, saaledes som den skulle være efter Loven.

Til de Unges Nytte, som vil lære Lovkyndigheden og dens Pligter*).

*) At de kan lære og læse sig til den Danske Lovs og Rettergangs ypperlige Maade, at uddele Retten, som den i vore Love er anbefalet os.

7

At skrive Skielde. Skrifter, eller for at faae en Deel Bogstaver trykte, er ikke mit Sigte; men om det, som kan føre os til Maalet af vore Pligter imod hinanden, til vor Fædernelands virkelige Tieneste i Gier-ningen.

8

Første Afhandling,

om

en Dommeres, og alle danske Dommere i Almindelighed, (som sidde Kongens Ret, og skal dømme Folket imellem, efter Lands Lov, enhver til sin rette Deels Erlangelse).

Deres personal Forhold, saavel imod Gud og Kongen, som Parterne, saaledes, som de befales i Guds, Naturens og Kongens publicerede Love, sande Formaliteter ∴: Formaal.

Præludium.

En Dommer skal altid dømme efter Landets Lov, eller den Lov, som er publiceret for det Sted eller Ort, hvor han er Dommer, og anderledes maa han ikke døm-

9

me, end efter Lovens Forskrift, om han end synes, ar Loven er uret, eller for haard; men faaer han en Sag, som ikke haver Natur med Loven, og ikke een Tøddel om slig en Sag nævnes i Loven, alsa kan han ikke heller dømme ham efter Loven; men da skal han referere Sagen til Kongen, eller det Steds høyeste Øvrighed, som er Befalingsmand, eller Sysselmand, som det heder i de gamle Love, og da faaer han Svar, hvorefter han skal dømme. Hvis ingen høy Øvrighed er saa nær, at han kan faae Svar, da skal han dømme efter Naturens og Guds Lov, paa hvilke vore Love altid ere grundede. (See Fortalen til Kong Christian den Femtes Forordning pag. 2). Han skal have Gud, den retfærdige Dommer, idelig for Øyne og i Tanker, inden og uden hans Embede, saa han sig ey lettelig skal forsee, allerhøyst nødvendig med Vidners Forhørelse mod Loven og hans Samvittighed, og ey frygte for hans Overdommere, hvorved forstaaes baade Gud

10

og Mennesken; men fornemmelig Gud og Kongen, som begge ere hans Overdommere, hvilke, omendskiønt han veed sig fri for nogen Uret at have gjort ved hans Domme, han dog skal frygte, ære og elske den Første, som er Gudernes Gud, og Kongernes Konge; og den anden, som Gud paa Jorden, hvilken er Kongen, og de der ere forordnede af hannem, efter Herrens vor Guds eget Ord hos Psalmisten David i den 82 Psalm. 6. v., og hos Johannem i det 10 Cap. 34. v.

Allerunderdanigst af

Kiøbenhavn, den 23 April 1767.

11

I. Capitel.

Om Dommernes Formelse og Forhold.

En Dommeres personal Forhold.

I.

Dommeren bør ey gjøre sig med mange forbunden, og fast ey med

nogen, uden med Gud, som sin høyeste Overdommer, og sin egen Samvittighed, (den maa han altid med sit Øyemed og Sigte see hen til, og beflitte sig paa at være udi Forbund med, saa at han intet gjør derimod). Han skal holde Ret og Dom i

12

største Alvorlighed, og med en hellig ærbødighed a, St. Pauli Epistel til de Ebræer 13 Cap. 6 v.

a 1) Fordi Retten er af Gud og Kongen, og hellig, og af den hellige Aand ordnet.

b 2) At han skal foregaae Sagsøgeren med et redelig Exempel; thi ligesom Dommeren agter Retten, eller helliger den, saa gjør og de andre.

2.

Han bør med oprigtig Mildhed og Ærbødighed imponere Parterne, at naar een Part taler, den anden da tier ganske stille, saa og at ingen Drik, uordentlig Snak og Bulder, ingen Skieldsord, Banden eller Løyten passerer, han straffer den, som dermed sig forseer imod Ærbarhed og Anstændigheds Regler, see St. Pauli Skrivelse til de Epheser 4 Cap. 29 v. og til Enden, eller 37 v., hvilket og er Lovens Indhold 1ste Bogs 5te Capitel, 1. 2 og 3. 1-9-10 og 11te Artikel, og desuden at lade see den mindste Vrede, eller sig nogenlunde dertil bevæge, han bør aldrig indlade sig med Parterne i nogen slags Disput om deres Qvæ-

13

stioner offentlig for Retten, men han hører til, og overvejer dem. Derpaa afskieder han Sagen saaledes, som kan kiendes at være retmæssig, og ikke indubium eller tvetydig, og ey heller tvivlraadig dømmer det at være ret, som af den eenes Opførsel kan omdreyes til den andens retfærdige Sags Tab, hvilken Casus vore Jurister kalder med det Navn: Probabel. Men han maa tænke paa den gamle Loves Ord, som Gud selv ved Moses haver dicteret: Forbandet være den, som bøyer Retten for den Fremmede, Fattige, og for Gave, i 5te Mose Bogs 27 Cap. 19 v., og hos St. Johannes i Aabenb. 22 Cap. 18 og 19 v., Kong Christian den Femtes Lov I—I—3. 4. 5 Artikel. Hvad enten han giver en Afsked eller Dom, saa

i Respekt for Gud og Hans Majestæts Ret, staaer han op for Retten, imedens han den oplæser, og dermed ærer han og sit Dommer-Embede, som han har af Gud og Kongen, og af ingen anden.

3.

Derimod et den Dommere velsignet, som dømmer eftersom skrevet staaer i Kongens Lov, og som ham paaligger.

14

4.

En Dommer maa ikke tilstæde andre at befatte sig med hans Dommer-Embede, derudi noget at tale eller raisonnere for Retten, ey heller at forrette hans Embede. See Lovens

3-4-4. 1-7-4. 1-5-7. 5.

Og end uden for Retten bør han at have Afskye for at raisonnere med hans Underhavende, eller de, som ey forstaaer sig paa hans Dommer-Embedes Vigtighed, men allene i korte og syndige Ord, dog med en reen og retsindig Mildhed, er hans Skyldighed at besvare alle og enhver,

6.

Undtagen i Livs og Æres Sager, deri maa han tale og lade andre tale med sig om sit Embede, og hvad Dom, saasom han i de Sager skal tage med sig, som Medhielpere at dømme, udtager han de 8te beste Tingmænd med hannem at dømme til Herrits-, Birke- og Byting, med videre, efter Lovens 1—5—19 Artikel. I forbenævnte Artikel heder de Meddomsmænd, det er ikke at forstaae, at de skal eller maa dømme med ham, men de kaldes saa, fordi de i den Sag dømmer tillige med

15

Dommeren, og altsaa har Lov til at dømme imod ham, om de dertil finder det ret efter Loven.

7.

Med saadan Forhold erhverver Dommeren sig Lydighed hos den gemene Mand, og bliver elsket og æret af de Fornemmeste, jeg meener Regiereren.

8.

Og for al anden Ting beslitter han sig paa bestandig Retsindighed imod alle, og søger Kongens og det almindelige Beste. Det er et vigtigt og den allerhøjest Guds store Bud, som ligger alle Mennesker paa, at frygte Gud og ære Kongen. Dette Bud er vel at anser, som tvende Bud; men dette dobbelte Bud er i mine Tanker uadskillelig, naar det overvejes, at ingen kan præstere det eene uden det anders Følge. Naar da en Dommer følger

det Bud: Frygte Gud, ære Kongen, elske sin Næste, eller som det heder in Jura, søge det Almindeliges eller hele Sælskabets Beste, saa kan han vente sig en rolig og uskadt Samvittighed, og en naadig Gud og Konge. Hvilken der ey finder i sin Siæl sig at være saaledes, bør ikke at søge

16

Dommer-Embedet, hverken for Æres eller Penges skyld.

2. Capitel.

Om Maaden at sætte og holde Retten.

Under-Rettens (eller Under-Rettens) Processers Forvaltning i Spørmaal og Giensvar forklaret, som den tydeligste Maade til andres Begreb forfattet i Praxin og Lovens Formaliteter, saaledes:

1.

Om Rettens Begyndelse, Rettens Sættelse kaldet.

Hvorledes sættes Retten? Svar: Dommeren

staaer op, og med lydelige Ord

giver tilkiende, at Hans Majestæts Ret

17

sættes, med disse Ord staaende, siger: Hans

Majestæts Kongens Ret sættes i Guds og Kongens Navn! Dernæst formaner han 1) Tingmændene at give Agt paa hvad der tales. 2) Parterne alle og enhver i hvo de ere, som har Sager at kalde i Retten, at de med al Sømmelighed forebringer dem, hvad enten det maatte være dem, som gaaer i Retten for sig selv, eller andre, saavel som til de saa kaldede Bisiddere, der ikkun hører til, iligemaade at være skikkelige og fredelige; saadan Formaning meener Loven, skjønt den herom er meget kort, formodentlig, at saadan Formaning er en ældre Praxi end loven, og de som have samlet den, derfor ikke vidtløftig forklaret, men overalt med Kiernen og det korte Ord, hvilket læres ved at efterlæse de gamle Love, som er Grunden til den Nye. Saa er og ovenskrevne Formaning høyt fornøden, for at give Folket tilkiende deres Respect for Retten, og Opførsel imod Parten, saa og for, at de kan vide, at han ey er selv Rettens Foragtere og Overtrædere.

18

Paa hvad Maade anfanger da Dommeren med Sager dernæst?

Efter at han først har oplæst kongelige forordninger, da staaer Dommeren op for Retten, naar han læser

1) Kongens Titel saa og naar Kongens under skrevne Haand og Segl læses, derefter paategner han samme Forordninger, at de ere den samme Dag oplæste.

2) Siden læsts Skiøder, Pante-Breve, Obligationer, Mortificationer, Afkald, eller andre deslige Breve, som begieres at blive læste, og kortelig i Protokollen antegnes, og dennem paaskrives, hvor og naar de ere publicerede; derefter

3) Skal Kongens Sager først for, det er Kongens Sager, som i Kongens Navn paatales ved Kongens Dele, Foged, eller General- og andre Fistaler, samt Morderers og Livsfangers Sager.

4) Da kan han først foretage Folkets, som bør skee uden Ophold, (see herom Lovens 1-3-7 Artikel), men Dommeren

lader een af Ting- eller Stevningsmændene uden for Retten raabe

19

trends gange N. N. N. hans Navn,

om der er nogen paa hans Vegne,

og det i alle disse Sager, førend noget om Sager begyndes i Protokollen. Det var at ønske, at hver Sag maatte ikke foretages, uden efter sin Tur og Stevnings Ælde, baade i ny og gamle Sager, at ingen Dommer tiente en Procurator eller Fortalsmand deri, og i andet saadant.

3. Capitel. Om Dommernes Agtgivenhed førend Delemaal foretages i Tingbogen.

Skal der nødvendig gaae Kald og Varsel for alle Sager, inden Dommeren maa kiende paa dem i Retten?

Men! thi Loven tillader helst, at enhver vil spare sig selv og andre fra unyttige Udgifter, naar Parkerne godvillig vil møde med

20

Hinanden, eller begge fremgaae for Retten, og forestille deres imellem værende Tvistighed til Dommerens Paakiendelse, saa er Kald og Varsel ufofnøden, og kan Omkostning og Tidsspilde spares paa begge Sider efter Lovens 1ste Bogs 13de Cap. 3. 17. og 28 Artikel, især til Vedermaal-Tinget & c.

a) Observation: Hvorfore at der stevnes, og Stevningsmændene skal sværge derpaa med deres høyeste og Saligheds Eed? Man seer af Mose Lov og de ældste gamle danske Love, at begge Parter ustevnt mødte for Dommeren, eller den de værdigede at dømme dem imellem. Men den som ikke vil møde saadan tilkiendegiver, at han ikke vil rette for sig; thi man dømmer, at ingen vil bedrage en anden, ey heller bringes i unyttig Udgift, og for at troe, at den Søgende har tilbudet og anmodet ham. Derfor har vore Forfædre fundet paa, at sligt skulle bevises med høyeste Eed, at den anden ikke heller skulle tilsnige sig en Dom over uskyldig Mand. Dette er at see i vore endnu havende Love, nemlig i 1ste Bogs 4de Cap. I Artikel, it. 1ste Bogs 13de

21

Cap. 28de Artikel, og 5te Bogs 10de Cap. 7de Artikel. Af de Ord sees Vedermaals-Ting forklaret i Synonyma.

4. Capitel.

Om en sat Ret.

Men naar Sagføgeren møder i Retten med et lovligt Stevnemaal, da skal Dommeren, naar Retten er complet, (en complet Ret kaldes, naar disse Personer ere tilstæde, nemlig: 1) Dommeren, 2) Skrивeren, 3) Stokkemænd, 4) Principalen eller Sagsøgeren, 5) Contraparten, 6) Procuratores, og deslige, som alle Tider bør tages grant i Agt), saasart Stevnemalet da er indprotocolleret ∴

skrevet i Ting-Bogen, om Vederparten ogsaa er tilstæde, enten personlig, eller ved Fuldmægtig dvs. Procurator, eller ved sin lovlig forefaldne Lysning.

22

5. Capitel.

Om den Søgte, kaldet Indstevnte, it. Sagvolder.

Om den, som stevnet er, ikke møder, hvad skal Dommeren da?

Da fremkalder Dommeren Stevningsmændene for Retten, og lader dem eedelig afbiemled dvs. med egen Eed beedige. Stevnemalet efter Lovens 1ste Bogs 4. Cap 3 og 5 Artikles egentlige Indhold, samt efter 1ste Bogs 2 C. 23 Artikel, og derefter har han Nøye at udforske eller udspørge: Om denne Person blev stevnet paa Veyen, eller hvor, om de taledede med ham? om de gavham Copie eller Afskrift deraf? om han er Dansk, eller om han kunde tale deres Sprog? om de stevnede ham til sin Kone og Huusfolk, eller om ingen var tilstæde? om de skrev det ud paa Døren, Papiir, eller sagde det til Naboer, og leverede dem Copie, og om de taledede med Ham selv, om han antog Stevnemalet, eller for Kaldsmændene har Skiødt sig fra den Ret han blev kaldet til; saa og nøye iagttage, om den Stevntes Folk eller andre i den Stevntes

23

Fraværelse paaskiød for Kaldsmændene, at den, som blev stevnet, er forreyst, efter 1ste Bogs 4 Cap. 18 Artikel. I de ældste Tider skreves Stevningen eller Afskriften paa de Indstevntes Døre, men nu befaler Lovens 1ste Bogs 4de Cap. 4 Artikel, at de skal give en Afskrift paa Papiir.

6. Capitel.

Om Parterne.

Om den, som er stevnet, møder, Sagsøgerens Paastand, hvorvidt skal Dommeren følge den?

Da er det allerførste en Dommere begynder, at han efter Stevnemaalet udi Protocollen er bleven extraheret, tilspørger den indstevnte Person: Om han haver nogen Paaankning imod Indvarslingen eller Stevnemaalet? Hvilket Dommerens Spørsmal til de

24

Indstevnte, tillige med deres Giensvar derpaa, saavel som alt hvis videre for Retten passerer udi Sagen imellem Parterne strax føres til Bogs. Anker han paa nogen Deel, saa skal Dommeren forholde sig i hvad det er om Stevnemaalet, . efter Lovens 1ste Bogs 4de Cap. fra 1ste til 24de Artikel.

Og saa fremdeles, saavidt ergangende Stevnemaal til Hiemtinget, eller for Under-Retten, og for det øvrige til Over-Retterne.

7. Capitel.

Dommerens Forhold ved Stedning og Forelæggelse.

Naar Stevnemaalet saa befindes lovlig, og Sagsøgeren saa begierer at føre sine Vidner strax, omendskiønt den Stevnte ikke møder, tilstæder Dommeren det at skee efter Lovens 1ste Bogs 4 Cap. 1ste Artikel, med saa Skiel, at Stevnemaalet er rigtig og lovlig, og at den Indstevnte ey har ladet lyse sit lov-

25

lige forfald, eller han er forhindret at komme i Retten, derom sender sit Skudsmaal. Denne Mening er mange imod; thi de fleste vil betiene sig dertil af Lovens første Bogs 4 Cap. 30 Artikel, som lyder saaledes: At den, som er lovlig stevnet, og ikke møder, skal gives Lavdag at møde og svare, og statuerer deraf, at Vidner ey maa føres førend Lavdag er given, som er Forelæggelsens Ord til første Ting. Men jeg forskyder denne Mening ganske, som den der strider directe imod bemeldte Lovens 1ste Bogs 4 Cap. 1ste Artikel, og den Retfærdighed, som Loven klarligen indeholder, saa og baade i Henseende til den Artikel de grunder deres Mening paa, forbyder ingenlunde at føre Vidner.

Lavdag skal absolute gives førend Dom maa afsiges paa den, som ikke mødte, paa den Maade, som vises i 8de Cap., og ikke anderledes.

Lavdag skal gives saavel til Ober- som Under-Retterne; men Lavdag eller Forelæggelse skal ikke gives ham, som er stevnet, til at høre Vidner; thi Vidners Forhør foretages strax, men møder Vidnerne ikke, da forelægges de, og ikke Contraparten. Møder de ikke heller efter Forelæggelsen, da skal Dommeren

26

uden nogen Dom gjøre Execution til Straf over deres Udeblivelse, som kaldes Faldsmaal, og er 10 Rixdaler, og endda skal de møde. Hvilket kan skee over dem saa længe de eye een Skilling. See Forordningen af 3 Martii 1741, 2 Artikel, og Lovens 1ste Bogs 1 3de Cap. 7 og 25 Artikel.

Møder da ikke den Indstevnte efter 2den Stevning, Forelæg kaldet, da maa Dommeren afsige Dom over ham, og da kaldes det med de Ord, at han har agnosceret, ∴ har tilstaaet, ∴ kiendt sig skyldig, og dermed taget Sagen paa sig, saa bør det og desuden nævnes i Dommen, at han ikke har mødt efter Stevning og Forelæg.

End videre, hvorfore Loven tillader Vidner at føres, endskiønt Sagvolderen er udebleven den første Tægtedag, og uden at forelægge ham? 1) For ikke at forlænge Sager til at udeholde Folket fra deres retfærdige Ret. Og for det 2) fordi at Vidnerne kunde ved Døden afgaae, og derover en Mands Ret forspildes.

Endelig er ikke et Vidne Pligtig at fare to gange til Tingene udi en Sag, naar han kom til den Tid han er indstevnet. Udebliver Sag-

27

søgeren, og Vidnerne kommer, da skal han betale dem deres Reyse 2 Lod Sølv, og ligesaa meget til Justitskassen; og om han vil betiene sig af deres Vidnesbyrd igien, da maa han lade dem paa ny stevne med Rettens Forelæggelse.

Om hvor lang Lavdag i enhver slags Ting haves.

Men om sagsøgeren begierer Dødt over sin udeblivende Vederpart?

Da giver Dommeren den Udeblivende

Lavadag til næste Ting, ottende Dagen, eller kortere, om det er Gieste - Ret, Politie- eller Stand-Ret, alt eftersom Sagen er til, efter Lovens Forskrift i 1ste Bogs 4de Cap. 30te Artikel. See om mere siden om Praxin. Til Landsting gives 14ten Dage.

28

9. Capitel.

Et Stevnemaals Indretning efter Loven.

I hvor mange Parter bør et lovligt Stevnemaal at bestaae af?

I alle Stevnemaal skal være disse trende Poster indførte:

1] Sagen, hvorfore han skal møde, som tydelig bør forklares, fordi intet maa ageres, som ikke er stevnet for.

2] Tiden, naar de skal møde, at den Indstevnte faaer saa lang Tid, som Loven tillader, forklarer 1ste Bogs 4 Cap. 7. 8. 9. 10. 11. 12 og 13 Artikel, og fremdeles videre, som samme Capitel taler om Stevnemaal saaledes:

1. Sagsøgeren skal ved Underretten selv udstæde Stevnemaalet efter Lovens 1ste Bogs 25 Cap. 1 Artikel, og 1ste Bogs 4 Cap. 2 Artikel, c: han skal underskrive det, eller hans Fuldmægtig, og sige, at det er for ham.

2. Sagsøgeren skal være vedkommende Actor og berettiget, og ikke begynde imod andre uvedkommende Sager.

29

3. Ey allene Hovedmanden, men og Vedkommende, som Cautionister, Interessenter & c.

4. Ved tvende Mænd, at det kan bevises den er indkaldt for at rette for sig, som i Observationen a under No. 3 eller 3 Cap. er forklaret. Dog bruges ved Krigsretten ofte ikkuns een til Advarsel.

5. Først Solen gaaer ned; thi om Natten bør Folk have Natteroe.

6. For deres Bopæl, enten de ere hjemme eller ikke; men det er ikke nok, at de taler med den, som skal stevnes, paa Gaden eller i fremmede Huse, det var en Afront.

3] Post i en Stevning at observere, bestaaer derudi, Steden de skal møde paa, og til hvad Tid paa Dagen.

Det følger af Fornødenhed, om det end ikke her expres stod, at begges Navne bør staae deri, og i Stevnemaalet gjøre sin Paastand paa hvad Repræsalia; thi det, som ikke bliver stevnet for, maa Dommeren ikke dømme om. Man maa paastaae Processens Omkostning skadesløs, hvortil regnes Kost og Tæring, eller

30

Salarium; thi ellers kommer man selv til at betale Processen, og altsaa lider Skade. Der maa og staae i, om man stevner, som Hovedmand, eller til at aflegge Vidne, eller at høre Vidner. Hvo som stevnes til Vidne, aflegges Stevningen med disse Ord: Vi stevner eder un-Falsmaalsbøder Ikke heller maa et Stevnemaal indeholde mere end een Sag; thi saa bliver det afviist. Er det en Continuations-Stevning skal bruges de Ord: I Continuation; thi ellers maatte det ansees, som en anden og ny Sag, og Continuation er, naar noget er forglemt i Hoved- og Doms-Stevningen. Contra-Stevning, naar jeg stevner ham igien, thi uden jeg stevner ham, kan Dommeren ikke tilstaae mig udstevnt, siger Praxi, dog Loven tillader Dommeren at dømme i min Paastand, 1ste Bogs 5 Cap. 7 Artikel, saa man deraf seer, at man ikke burde være nødt til Pengespilde ved Stevning & c.

Stevnemaalet maa være ret og fornuftig indrettet, thi derpaa beroer det Vigtigste af en Sag, og er som Kraften til Retten; men er samme galt, er og Sagen negligeret, og ikke let at ændre.

Indlægget kan ikke hielpe, men allene er som en Forklaring over alt det, som kortelig dog

31

alt er iagttaget i Stevnemaalet, og kaldes Demonstration. Om Stevnemaalet er saaledes lovformeligt indrettet, har Dommeren at agte, og at betragte.

I Stevnemaalet bruges de Ord: At høre Paastand og Irettesættelse, som i Retten skal vorde giort. Denne Paastand i Retten er til ingen Nytte, om det ikke nævnes i Stevnemaalets; men er det der, da er det øvrige i Retten, som tales derom, ikkun en Demonstration, som oven for er meldet, eller som det lyder paa ret Dansk, en Forklaring, og det af Loven, Application til Sagens Bestyrkelse.

Af hvad Aarsag enhver ikke kan gaae selv i Retten, enddog Loven er tydelig nok a. b.

a. Udstrækker Dommeren Formaliteterne anderledes, da er det ulovlig; ligeledes, om han Udleer, eller fordreyer en eenfoldig Bonde eller andres Sag, fordi han ikke har det efter Formularer, og kan tale det nu brugelige Ting-Latin.

b. NB. I Sverrig er udgaaet en Forordning til Canceliet og alle andre Depar-

32

tementer, at der ikke maa udstædes andet end Svensk, og slet intet Latin og Fransk, mindre Tydsk. Det var for de Danskes Enfoldiges Rets skyld at ønske her, at ikke maatte bruges, skrives og tales andet, end Dansk i Retten, da kunde Borgere ordele selv deres Sager paa Tinget eller for Retten, ja endog Bønder, da nu ikke vore Studentere tør driste sig dertil, for Termini France og Praxin, det Dommerne holder sterkere over, end Loven, befaler, som ikke er Fransk og Latin. 10. Capitel.

Om Lavdag skal forkyndes.

Lavdagen, naar den af Dommeren i Retten forelægges den fraværende Part, skal den forkyndes for hannem?

Ja, gemeenlig bruges det, at Lavdagen bliver ligesom det første Stevnemaal, der egentlig er en Processes første Begyndelse og

33

Anlæg, Sagvolderen lovformelig forkyndet ved tvende Mænd, og ligeledes absolut for hans Broefield efter de gamle Love. Men jeg siger, at det er ufor nødvendigt; thi Loven taler eller befaler ikke derom anderledes, end Forelæggelse for, at Dommeren skal blive vis paa, at han er kaldet til Tings, og da siger Loven, at den skal være i 8te Dage. Ordet Lavdag see forklaret i Synonyma.

II. Capitel.

Om Forfald.

Hvor mange Forfald er der, og paa hvad Maade føres de frem til Tinge?

Forfald er det, som Loven omtaler i sin 1ste Bogs 10de Capitel, 1ste og 2den Artikel, og skal enten inden Tinge med tvende Mænds Ord, eller i andre Maader fuld Beviislighed, om det skal hindre Sagen at fore-

34

tages, lyses, dog kan der blive flere, end de i Loven meldes.

12. Capitel.

Hvad Skudsmaal i Retten er, til at bevise lovlig Forfald.

Nævn mig alle de Aarsager for hvilke et Stevnemaal enten i den Stevntes Fraværelse, eller og efter hans Protestation skal kiendes ulovlig, eller og ganske uefterretelig?

1. Naar Varselmændene ere tre Marks Mænd, mindre Mænd, udædiske, saadanne, som ikke troe en Gud og Virkning af falske Eeder, da han ikke forbindes ved Eed, og om Parten overgik Dom efter deres løgnagtige Eed, kunde han jo ingen Satisfaction faae af dem, som der er intet at tage

35

fra; men Dommeren bør da betale, om det er hans Skyld.

2. Naar Varselerne er for kort.

3. Naar Sagen ey er navngivet.

4. Naar det ey for den Stevntes Bopæl eller Brofield, eller visse Tilholdssteder er, forkyndt. NB. Vides den ikke, da kan han stevnes der han sidst boede, om de ikke der siger, hvor han er, og de vil paatage sig Copien at levere ham.

5. Naar det er forkyndt efter Solen er sat.

6. Om det er forkyndt paa Fred ☾: og Helligdag, saasom Høytids- eller Sabbatsdag, og er udi den tredie Post at observere Lovens egne Ord om Kald og Varsel, hvor den skal forkyndes, eftersom Sagen er til, eller Personen sig opholder, som stevnes skal, som det 4de Capitel i bemeldte Bog udtrykkelig forklarer.

7. Om Stevnemaalet imod Loven indeholder tvende eller flere adskillige Sager og Ting at møde og svare til.

8. Naar nogen er stevnet paa den Dag at møde, som bør holdes hellig, paa hvilken ingen Rettergang maa tilstædes. NB. undtagen om een myrdede nogen, maatte han dog

36

arresteres; thi han løb bort, om han fik Tid. Bryllupsdag er og Lov-Fridsdag.

Naar nogen er stevnet til extraordinaire Ting, med mindre det er paa Landet i Duelsag, Sørrets Sager, eller en Toldsag; item de Sager, som Loven klarlig omtaler, saasom Grandskenings, Aadsteds, Eyendoms, og deslige Sager. I Kiøbstæderne en Sørrets ☾: Gieste-Ret, Duels- og Told-Sag.

10. Naar det befindes, at det ikke er den Stevntes Værneting. Exceperer han Forum, henvises Sagen til hans Værneting.

11. Om Sagvolderen er den berettigede Person, eller giver sig ud derfor, kaldes Præjudicial-Qvestioner, og Præjudicial-Exceptioner. Disse ere de første Procuratores begynder Sager med, om han, Parten, ikke selv er i Retten, eller ikke almindelig bekiendte; thi før det er beviist, at han er berettiget, og den rette, kan Hovedsagen ikke blive begyndt, eller foretaget. NB. herudi tillader ofte en Dommere for meget.

37

12. Om det er nok lovlig Stevnemaal til nogen, at stevne fra et til andet Amt, Herrits- eller Birketing, som ikke er hans Værneting, at man til hans Værneting tager Tingsvidne af Stevningsmændene, med mindre han og stevnes til at høre deres Vidne

derpaa, at de hannem lovlig haver stevnet?

Ney! ingenlunde (dog det synes at skulle være nok, at Stevnevidnerne aflagde deres Eed derpaa, og derefter et Tingsvidne blev givet beskrevet) forunden, at den Stevnede eller Paagiældende og skulle stevnes til samme Stevnemaal, Vidner paahøre for hans og Vidners Værneting, det sees af Lovens 1ste Bogs 4de Cap. 1ste Artikel at skulle skee, om Stevnemaallet skal være lovligt.

38

13. Capitel.

At Dommeren skal ikke tillade Fortalsmændene eller Parterne noget uden for Sagen, til Ophold.

Naar Dommeren foraarsages at kiende paa Parternes Tvistigheder til Interlocutoria, angaaende Rettergangsmaade, og enten den eene eller den anden Part, som dermed er misfornøyet, begierer den beskrevet, maa da Dommeren give den

beskrevet?

1.

Tilstædes ey beskrevet førend Dom i Hovedsagen

er afsagt, da deslige Afskeder Ord fra Ord udi den endelige Act skal indføres, og staaer det den da frit for, som Afskeden er

39

til Skade, at indstevne den for Overretten og Dommen tillige, og at indstevne den Endeligdom, om han den ogsaa paa-anke, efter den kongelige Forordnings tydelige Formælding, dateret Kiøbenhavn den 17de Man 1690.

2.

Høystbemeldte Forordning tillader dog at indstevne Vidner fra Underretten til Overretten, den Stund Hovedsagen for Underretten ageres, og at lade Overretten samme Vidnesbyrd paadømme, førend Dom for Underretten i Hovedsagen afsiges; men med saa Skiel, at Vidner paaskyldes, for at have vidnet Løgn, eller og ey vilde sige deres Sandhed.

Skal da Parterne endelig holde sig saadanne Afskeder, eller Dom. merens Interlocatorier efterrettelig?

3.

Ja! al den Stund det kan skee uden Hovedsagens kiendelige Forkrænkelse.

40

Men om Dommeren finder nogen i Sagen interesseret til Straf paa Person eller Gods under Execution, førend Hovedsagen er paakiendt, maa saadan Afsked ey erholdes beskreven strax?

Ingen Dommer maa ved deslige Afskeder tilkiende nogen til Straf under Execution, men vel finde ham til Bøder, og Vedkommende siden at hente Executions Dom; men dersom Dommeren herimod dømte nogen under Execution, da bør han give saadan Afsked beskreven; thi hvor Execution skal gaae efter, er Dom gangen for. NB. Vidner, Forderfaldsmaal, og mange andre Ting kan Dommeren efter sit Embede gjøre strax, men ikke ved Interlocutoria ∴ Afsigt tillade Parterne det; thi da kunde der blive mange Sager af en Sag, og mange blive fornærmet.

41

14. Capitel.

Maaden ar behandle Søe-, Gieste-Ret og Politie- eller kort Søgemaale.

Hvor lang Tid gives udi Søe-Rettens Sager?

Aftens Varsel er nok, Aftens Varsel kaldes det, naar de stevnes om Aftenen til Morgenen tilig, er lang Tid nok, efterdi Søe-Rettens eller Lovens 4de Bogs 8 Cap. 1 Artikel siger, at Søe-Rettens Sager skal strax foretages, og inden trende Solemærker, efter at de ere udagerede, paakiendes, ∴ inden tre gange 24 Timer, (see Forordningen af 21de May 1705, 20 Artikel pag. 69. og atter efter samme Cap. 2 Art.) kan nok Retten holdes om Sæsager med tvende Mænd, eller Dannemænd, i Dommerens eget Huus. De Forordninger, som efter Loven ere publicerede, er den vigtigste af 21de Maxtii 1705.

42

Om Toldsager, læs de derom udgangne kongelige Forordninger, samt Toldrullens klare Ord.

15. Capitel.

Hvor meget Dommeren skal tillade hver i sin Sag i Ting-Bogen at skrives.

Er Dommeren forpligtet at lade protocolleere alt hvis Parterne begierer i deres Sager?

1.

Ja, alt hvad som rører Hovedsagen paa, bør han lade protocollere, dog ikkun Meningen af deres Propositioner, saa og maa Skiildsord protocolleres, som Ære eller Længe, eller gode Navn og Rygte paagielder, naar det begieres og om det forlanges strax Tingsvidne paa samme Skiildsord efter Lovens 1ste Bogs 5te Cap. 9 og 10 Artikel, og 8de Cap.

43

7 Artikel meddeles. Om slige Skiildsord, at der ikke behøves at stevnes derfor, naar de falder om Hovedsagen; thi ellers gav Loven ikke strax Tingsvidne derpaa. Og det mærkes, at det engang er paastevnt, saa snart det er om Hovedsagen, efter 1ste Bogs 24 Cap. 3 Artikel, og 6te Bogs 21 Cap. 2 Artikel.

2.

Men de Ord uden for Hovedsagen i Tinghuset er ikke stevnt for, ere de, som Lovens 1ste Bogs 5 Cap. 10 Artikel handler om, og over deslige kan ikke paadømmes før lovlig er stevnet, og ikke heller maa den forehavende Sag opholdes derover.

3.

Men om det er ubeqvems Ord, de gives ikke, eller tillades at protocolleres, dog har den Forurettede sin Frihed ved lovlig Stevnemaal videre, og hente Dom, efter de Ord, ustevnet, skal i Tingbogen være unævnet.

16. Capitel.

Om Stokkemænd udeblive.

44

End om det hænder sig, at Retten for Mangel af Ting- eller Stokkemænd ey kunde særttes, hvorledes gaaer der da med Parternes Sager?

De tilstædeværende Parters Sager protocolleres,

og om det er et Sageting og saadanne Sager, som til ordinaire Ting bør forfølges, da bliver deres Sager friske og i fuld Kraft til næste Ting, hvilket Dommeren kan lade protocollere, og paa Tingstedet afsige, om han vil lade blive; thi Loven forklarer dette tydeligere, saa vidt fornødent gjøres.

17. Capitel.

Kort Delemaal.

Men jeg sætter, om det var et extraordinaire Ting, og Sagerne ey tillader eller taaler Ophold til næste Ting?

Da tegnes de nærværende Parters Sager an, at de bliver friske til den Tid Dommeren strax nævner og protocollerer; men er af

45

een Side Parterne ude, da afskeder han intet, med mindre han ved en afsked vilde vise og undervise, at den som vil søge, faaer varsle sin Vederpart paa ny til en vis Dag og Sted.

18. Capitel.

Om Parternes Udeblivelse.

End om ingen af Parterne møder til et complet Ting?

Dommeren lader trende gange udraabe, førend han bryder eller ophæver Tinget, om nogen mere er, som vil gaae i Rette, med disse Ord: Har nogen noget meer for Retten i Dag at tale, har nogen noget 3 gange & c.

Og naar ingen sig anmelder, opsiger han Retten efter Lovens 1ste Bogs 7 Cap. 4 Artikel, og dette er Praxis i alle Sager.

46

64

19. Capitel.

Dommeres Forhold med Vidners Førelse.

Hvorledes bær Dommeren sig ad udi at forhøre Vidner, som skal være det vanskeligste udi Dommer-Embedet, og det varligste han haver at omgaaes med, baade for sin egen Samvittighed og Vidnernes Salighed at frelse, med det de ikke stal blive forført af Procuratorerne ved deres forventte eller bagvendte forblummede Spørsmaal til dennem ar svare, eller vidne andet, end den reene eenfoldige Sandhed, som de har hørt og seet, eller veed af udi Sagen, og saa videre, som efterfølger?

47

1.

For det første fremkalder han dem, som skal aflegge Vidnesbyrd, og ere at finde; thi ingen ubekjendte Personer maa tillades at vidne paa nogen, efter Lovens 1 Bogs 13 C. 5 Art.

2.

For det andet erfarer han, om Vidnerne enten for Slægtskab, eller Svogerskabs skyld, eller fordi de kan

findes interesseret udi den Sag, som de skal vidne om, ere nogen af Parterne til Villie, eller det bevises, at det er den Paagieldendes aabenbare Uvenner, som og kaldes med det Navn: Svorene Fiender, Avindsmand, eller de ere under 15de Aar, eller det er udædiske eller Misgiernings Mennesker, eller og for uærlig Sag fældt til sine 3 Mark Bøder, Lovsye ☹: Midsomers Mænd, befindes nogen af Vidnerne udi noget af alt dette skyldig, da antager Dommeren dem ey til Eeds og Forklaring, med mindre andre uvillige Vidner ey ere at bekomme. Dog maa det aldrig tillades et udædisk Menneske at vidne, som det er overbeviist, omendskiønt andre Vidner ey ere at bekomme, til Vidne at bære, og staae til Troende, ikke heller et ubekiendt Vidne, som ikke gjør Rigtighed for sig, hvor han er, og hvor han er at finde, Lovens 1ste

48

Bogs 13 Cap. 5 Artikel, og 16 Cap. 17. 18. 19. 20 og 30 Artikel.

Ingen Fortalsmand maa selv tilspørge Vidnerne, men det tilhører Dommeren.

Vidners Examination.

A.

Intentionen ved Vidners Examen maa ikke være, at kunde forføre og forvilde et eenfoldigt Vidne, som er meget lasteligt.

Men Intentionen skal allene være Sandheds Udforskning. Deels for den retfærdige Guds Ansigt, deels for at erindre de retsindige Vidner om det, de ikke kan strax erindre, deels for at bringe vanartige og fortredelige Vidner, som saa ofte compareres til Sandheds Udsigende, og at lade Retten see deres uretmæssige Forehavende, da disse Qvestioner i alle Sager kan appliceres.

1. Hvem. Har sagt, giort, gaaet, staaet, været hos, seet, skrevet, sendt Bud, betalt, befalet.

2. Hvad. Ord, Gierning, Vare, Væрге, Indgang, Lokkelse, Klæder, Sort,

49

Couleur, Gave, Løn, Løfte, Skade, Lem, Drik.

3. Hvor. Oppe, eller neden, ude eller inde, for eller bag ved, imellem, langt fra, nær hos, hiemme, hos anden, staaer, været, rammes gaaet hen, bleven af.

4. Hvorhen. Reyst, gaaet, henviist, ført, fældet, til hvilken Side eller Ende, skulde sendes, hvor destineret, den Dør og Vey gaaer.

5. Hvortil. Meere end engang, Sædvane, tilforn altid, begiert, advaret, angrebet, taget fat, noget, tilstaaet, begyndt.

6. Hvad Anledning Hielp, Raad, Tilskyndelse, Middel, hvoraf, hvem begyndte, hvorfra de kom, hvad Selskab, hvad Hensigt, hvad Tegn, med videre Kiøbmænd.

7. Hvorfor. Hvad Aarsag, Profit, Hevn, Kierlighed, hvad Miner, Truseler, Tillokkelse, hvor meget drukket, betalt for Drik, fordret.

8. Hvorledes. Lidet eller meget, skiendt, vreed, hemmelig, aabenbare, i alles Paasyn, i eenrum, indbrudt, eller indelukt, altsammen paa engang, i andres Navn for-

50

byttet, forandret, opdaget, med et Slag, Stød, Skuf.

9. Hvad Tid. Først eller sidst, tilig eller silde, i Mørk eller lys Dag, før eller efter, hvor lang Tid siden, naar de Ord, eller den Tid skede, naar den kom, naar det begyndtes, naar det fik Ende, hvor længe.

NB. Tiden er en stor Omstændighed i alle Vidners Forhør, lærer os Susanna Historie, og i disse Tider en Sag om en Parlements Raad i Paris, hvilket af den eene Geheimeraad's Kone blev os opdaget, og Tiden kiendt falsk, ved at gjøre som Daniel, hvad Dato, og eftersaae det i Almanakken at være falsk.

Særdeles i alle Drabs- og Blodssager bør alle Omstændighederne Nøye observeres ved Vidners Forhør, fordi Blodssager bør ikke gaae af uhevnet, og der skeer dog saa mange Drab af Baade og Nødverge, som ikke straffes paa Livet. Det er uskyldig Blods Udgydelse. Det er dog bedre at pardonere Skyldige uvidende, end henrette Uskyldige, hvor Sagen ikke er ganske klar. Om det ikke er at udgyde Blod, naar de mister Livet, som

51

giør Penge, lader jeg andre dømmme, siden Gud ikkun siger: Liv for Liv & c.

Qvestioner i Drabs Sager.

Til Vidner kan bære disse:

1. Hvor begyndtes Klammeriet.
2. Hvoraf har det reyst sig.
- 3, Hvor mange vare der samlede.
4. Hvem der først skioldede.
5. Hvem der slog først.
6. Om den Døde slog fra sig.
7. Om nogen skildte dem ad.
8. Om den Døde søgte at undflye.
9. Hvor tit de vare sammen.
10. Om den Døde eller Drabsmanden begierte Fred. Er en stor Observation.
11. Om den Døde bad og raabte om Hielp.
12. Om Drabet skede med et Skuf, Slag, Stød, Skud.
13. Om han bøde strax.
14. Hvad han talede siden han fik Bane- saaret.

52

15. Om Drabsmanden han søgte strax ellersiden at undflye.
16. Om Drabet skede forsættelig.
17. Hvorledes den Døde har levet og opfort sig.
18. Hvorledes blev da Drabsmanden grebet.
19. Hvad Ord brugte Drabsmanden da.
20. Om Drabet ikke kunde været afværget af de tilstædeværende, efter Kong Christian den Femtes Forordning og Loven.

Vidner i Drabs Sager, hvor een har dræbt sig selv, er fornemmelig:

1. Hvad Levnet han har ført.
2. Om han var drukken da det skede.
3. Om han var svag eller rasende, og hvorledes Raseriet var.
4. Om ham nogen Ulykke og Sorrig nyligen var tilslagen.
5. Eller om han havde talet om før at vilde giøre en Ulykke paa sig selv.

53

A.

Udædiske maa ey bære Vidne.

Hvor vidt en Dommer tør nægte tre Marks Mænd at vidne, helst, om han ikke veed, det er, om det ikke er beviist?

Ellers holder jeg det saavel baade gavnlig og forsvarlig for Dommeren, om der ikke protesteres imod, som og uden Skade eller Præjudice for nogen af Parterne, at en Dommer tilstæder alle forbemeldte beskyldte Vidner, (for hvad det og være kan, paa hvis Parts Side de og er, med eller imod, til eller fra), at forhøres eedlig, for at Dommeren kunde oplyses derved desbedre om alting, naar han ikkun derefter udmynstrer og udsøger de lovlige og grundigste Vidner deraf, og derpaa hans Dom funderer. I Criminel-Sager kan de ikke nægtes, om ikke andre, er Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 16 Artikel; item 1ste Bogs 5 Cap. 5 Artikel, under 15ten Aar kan altid nægtes.

54

B.

Skieldsord faaer han Hævd og i et Aar.

For det tredie observerer Dommeren grandt alle Sagens Punkter, hvorom der skal bæres Vidne; thi hvo som vil føre Vidner paa Ord og Skieldsmaal, skal gjøre det paa skrift Fod til første og næste Ting, som han lovlig Kald og Varsel kan give til, efter han om saadant paa Sagen er videndes uorden. Har Sagsøgeren dette forglempt eller forsømt, i det ringeste at gjøre Sagen anhängig i de første tre Fierding Aar, og naar Aaret er til Ende, bør han ey tillades at føre Vidnesbyrd derom eller udi den Sag; thi Skieldsord, som ere et Aar gamle upaatalte, kan ikke staae til Troende, og var ikkuns for at ville have sin Næste beskiemmet, hvorfor Loven forbyder, at der ikke engang maa protocolleres det ringeste derom. Det er og det eneste, som Loven forbyder at føre Vidne om, og ey efter et Aar maa protocolleres; thi Ord i andre ærlige Sager maa føres, om de vare 100de Aar gamle, 1ste Bogs 16 Cap. 3 Artikel, og Forordningen af 5te Martii 1734, 3 Artikel pag. 24. Con-

55

form og befaler, at om og paa Ægteskabs Løfter, skjønt de ere skriftlige, ingen Vidner efter Aar og Dag maa føres. Er der da et Aar forløben efter Ordene ere talte, maa ingen Vidnesbyrd føres, eller den som sigter, nogen Sag paaføres, naar han NB. dem benægter udi Lovens i 1ste Bogs 13 Cap. 21 og 22 Artikel, item i 1ste Bogs 14 Cap. 1 Artikel, og 6te Bogs 21 Cap. 3 Artikel, men i Særdeleshed Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 21 Artikel.

Jeg siger NB. om han ved Beskikkelse eller i Retten vedgaaer det, da vare Ordene ikke gamle, men bleve ny. See Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 21 Artikel, at forstaae om ærerørige Ord.

C.

Ærerørige Ord paatales til første Ting, efter Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 21 Artikel.

Kan ikke anderledes forstaaes efter min uforbegribelige Mening, at naar Vidner ikke ere førte paa frisk Fod, og til første, eller i Mangel af et og andet, til næsie Ting, maa de ikke derefter føres imod den Paagiældendes Be-

56

nægtelse; thi det sidste Ord af Artiklen, som siger: Ellers skulde Vidne paa eens Mund ikke gielde imod hans Benægtelse, kan ikke anderledes forstaaes, end saaledes absolute at skal være meent, at foruden Vidne er ført til næste Ting skee kan, maa de siden ey gielde imod Benægtelse, men ellers vel, naar det skeer til næste Ting, og skulle det ikke være saaledes at forstaae, da gaves enhver Æreskiender dermed Frihed til at skielde og beskiemme hvem han vilde paa sin Ære, 1ste Bogs 13 Cap. 22 Artikel er at forstaae om Ord, som er gaaet fra een til anden, og som Løfter, der ikke er hørt af den Skyldige, men af andre, maa ikke føres efter Aar er forløben, see Forordningen af 5te Martii 1734, naar det ikke skulde gielde imod hans Benægtelse, da han derfor blev stevnet til næste Ting, og desforuden talte Loven imod sig selv derudi, og saaledes overbeviser og oplyser jo det sidste det første, at det har Ret og Billighed med sig. Og den næst efterfølgende 22de Artikel, som synes at skulle være herimod, kan derfor ikke være at forstaae, om hvad een har hørt af en andens Mund til nogens Æres Beskiemmelse, uden til anden Beviis udi Gields eller Arvs Sager, og deslige, at skal ikke efter

57

Aars Forløb, (som er at forstaae et Aar og sex Uger efter Lovens 5te Bogs 1 Cap. 4 Art.)

Føres nogen Vidne paa, hvilket og overeenskommer med næst her efterfølgende Post, om Slagsmaal og videre Bemeldende, og lad end være det forstaaes og paa Ord, som er talt til nogens Æres Beskiemmelse, da, naar den Sigtende derfor efter saa lang Tid kan gjøre sin Benægtelses Eed derimod, frikiendes han efter Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 21 Artikel.

Vil og nogen give Sag for Slagsmaal, Vold, Ran, og deslige, skal han gjøre det paa frisk Fod, efter bemeldte 1ste Bogs 1 Cap. i Artikel, hvis ikke, haver sin Tiltale forbrudt, Dog Kongens og Herskabets Ret uforkrænket.

D.

Straffen, som Dommeren nødvendig bør forklare Vidner om, enddog det ikke bruges i Praxin.

For det fjerde, efter at Dommeren har saaledes betragtet alle Ting, og befundet Vidnet at være Lovgild, saa at han antages, skal han i vigtige Sager kalde for sig hvert Vidne i sær, og en allene oplæse Eedens For-

58

klaring, med hosføyede Formaning til dennem at sige Sandheden, samt Advarsel og Trusel om de sværger falskelig, og bør Dommeren expres sige dem, hvad Straf der over slige i Loven sat er, nemlig at miste tvende Fingre, og Boeslod, og maa ey siden staae i Lov eller Tov med andre ærlige Dannemænd.

Det er ikke nok, at Dommeren forklarer Guds Straf, men det er snarere fornøden først, at forkynde dem den verslige Straf; thi det er ikke den evige, der afskrækker dem alle fra at sværge falskelig, men det er Frygten for deres tvende Fingre og den verslige Tort & c. som de have sig at forvente i dette Timelige strax paa deres Legeme, foruden og i Evighed at forskydes fra Guds hellige Ansigt, til evig ∞ : bestandig Pine og Straf baade paa Legeme og Siæl.

Men endog forklare dennem mundtlig, hvad om de trende oprakte Fingre, og de andre tvende nedbøende betyde. Derpaa lade Vidnet love, at saa sandt Gud og hans hellige Ord skal hielpe, vil sige Sandheden, og intet deraf dølgge. Vidnet siger saaledes: Jeg lovert at sige min Sandhed i denne Sag, og intet

59

at dølgge, saavidt jeg herom veed, saa fandt hielpe mig Gud og hans hellige Ord.

Observation. Han kan, om der er mange paa engang, læse og forklare Eeden for dem alle, og derefter lade dem gaae ud, og allene tage eet for af gangen.

Siden med al Flid grandgivelig qvestionere og udhøre i Vidners Forklaring.

Observation. Procuratoren kan ikke forføre Vidnet med Qvestioner; thi Dommeren, og ikke han, skal tilspørge det, men Procuratoren kan proponere Qvestioner, da Dommeren med bevægeligste Ord fører det til den uforfalskede, Sandhed at udsige. Og efter han haver det forhørt, og i Protocollen ladet Vidnesbyrdets Forklaring indføre, skal han lydelig adspørge Parterne, hvis der videre eragtes nødigt til deres Sags Oplysning.

Dog saa, at de ikke forfører Vidnet med noget vrangt og fordægtigt Spørsmal, til at svare dertil andet, end hvad sandt er, og som overeens kommer med hvad de har vundet og forklaret tilforn. Men hvis Dommeren fin-

60

der et enfoldig Vidne til slige krogede Spørsmal andet at have svaret, end som det forben har vundet, da skulde Dommeren igien paa ny forhøre Vidnet, og videre enfoldig examinere det, paa hvad som det har svaret til Parternes Spørsmal, imod forhen giorte Forklaring, for at faae det igien til den rette og rene Sandhed ledet at udsige, til dets Saligheds Frelse, og Retten imod Løgn og Falskhed at fremme og befordre ved Sandhed, og derpaa Vidnet forløve ∞ : eller Frihed at maa gaae af Retten. Det heder og: Afskede Vidnet.

Sammeledes forholder han sig med alle Vidnerne, og er endda det beste, at han ey lader noget Vidne gaae fra Tinget bort, førend han har forhørt dem alle, paa det om de imellem skulde findes imod hverandre, eller den ene at have forklaret den anden noget, som han formodentlig kunde have forglemt, han da desbedre kunde udforske Sandheden, naar han hørte det imod den anden.

61

E.

Hvorledes Vidner kan forsvære sig uvidende, og Dommeren kan frelse dem fra saadan Meeneed?

Udi Eyendoms Sager eller Trætter kaldes Vidnerne Sandemænd. Sandemænds Bruge ere 2 Slags, 1) i saadanne Drabssager, hvor Morderen ikke vides. 2) I Markeskiels Trætter. Disse Vidner gisr først Forklaring, og siden Eed, Juramentum Credulitatis ∞ : at de ikke veed meere, eller rettere, eller sandere, end som de har forklaret. Det er og at legge Mærke til, at de skal sværge 2 gange først paa Steden, og siden paa Tinget, første Bogs 16 Cap. 13 Artikel.

For det femte, dersom der befindes uvillige Vidner, som ere klare udi en Sag, efter den Tid villige Vidner ere først hørte, da forbliver Dommeren ved de uvillige Vidner, og anseer ikke de villige Vidner, (see Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 16. 17. 18 Artikel), ikke heller ansees han for et Vidne, som nu siger et, nu et andet, nu bejaer noget, nu fragaaer det igien, de anføres for uefterrettelige Vidner, og

62

lades gaae bort. Men om det er forsættelig Bedrageri hos Vidnet, da straffes det, som et falsk Vidne. Iligemaade straffes ogsaa de Vidner, som kiendelig vidner Løgn, eller overbevises, at vidne falsk.

For det siette skal en Dommer for alting see derhen, at et Vidne ikke vidner sit eget skiøn, eller Mening, hvilken Forseelse gaaer overflødig i Svang iblant enfoldige Folk, naar de bær Vidne, og dermed ey allene bedrager de sig selv imod deres Samvittighed, men og deres Næste udi sin Ret. Den Løn de derfor tilsidst faaer, er en bedrager og ligesaa urolig Samvittigheds og Saligheds Skrupel, som fordem vore katholske Forfædre, naar de betragtede deres Synder, og Pavens Prædiken imod hinanden.

F.

Det er et gammelt Spørsmaal, om de maa sværge imod hinanden udi en Sag?

Ja visselig Maa de tillades at sværge imod hinanden, og dertil er det er uryggeligt Beviis. Dommeren og Parterne veed jo ikke

63

forud, hvad enten de vil vidne med eller imod hinanden, men det veed man altid om Parterne, at de holder meest med sig selv; thi gjorde de ikke det, da stevnede de jo ikke uretfærdig, besynderlig om den ene Part er bekjendt for (Dager 3: Ager & c.) saa man snarest vente, at han sværger i sin egen Faveur, siden han torde legge Sag an derfor, eller nægte det, som han blev søgt for.

Den Grund, som mange steder sig paa, nemlig, at Lovens 1ste Bogs 14 Capitel forbyder Eed imod Eed, som ikke er ret at fortolke Lovens rene og tydelige Mening, naar de vil applicere det her til alle Vidner, men rapolistisk; thi saa kunde der aldrig blive ført Vidner. Altsaa ikke ret overvejet. Thi der tales ikkun 1) om en Parts Eed imod Eed, 2) en Partes Eed imod Vidners Eed at føre, Hvilket aldrig maa tillades, og naar Vidner havdes, Parken da maatte sværge, behøvedes den Omkostning med Vidners Førelse jo ikke. Vidner imod Vidner er det foregaaende i 13de Capitel tydelig tilstæder. Ellers naar Vidner imod Vidner skal granskes, da skal Dommeren fornemmelig eftersee, hvilke af Vidnerne der ere villige eller uvillige, partiske eller upar-

64

tiske, saasom 1) om de ere een af Parternes aabenbare Avindsmænd, 2) om de ere i Slægtskab, 3) eller om de har været med i Gierningen, hvorom der skal vidnes, 4) eller hans meget gode Ven, eller kunde være, enten forhen forvundet, og befundet ustadige.

G.

Det er og et Spørsmaal: Om villige Vidner og maa vidne imod, mens allene med?

Loven anseer det lige meget, enten Vidner er med eller imod, den de ere villige. Men efter Fornuften eragtes billigere, at de vidner imod, end med. Dog ligger der Magt paa, at være agtpaagiven om, hvad det, er at vidne imod?

H.

Hvilken Parts Vidne stal først bære

Vidne, naar begge Parters Vidner møder?

Dens, som har først stevnet i Sagen, med mindre Vidnernes (Vidner er) kaldet imod

65

hverandre, og den sidste Citant kan beskylde den Førstes Vidner for villige eller avindsfulde; thi da bør de Uvillige først antages.

I.

Men om det saa skede, at den ene Part beskyldte den anden Parts Vidner enten for villige, avindsfulde, lovforvundene, for uærlig Sag, og beraaber sig paa saadant at bevise, maa da Dommeren forhøre Vidnerne?

Vel er det Billigheden meget liigt, at de eedelig af aflagde Vidnesbyrd ikke burde drives tilbage ved Vederpartens Beviisning om Vidnernes Villighed, eller Avindsfuldhed eller anden tillagt Last; thi baade lod det sig ansee, at den, som de havde paavundet, kunde ikke andet, end geraade i Folkets Mund Splid, og for Sagen holdes mistænkt, hvorfor det var Rimelighed, at Dommeren gav Tid til sliig Beviisning at føre; men ikke destomindre er det lovmæssigere, at snarere forsvare, at Dommeren tilstæder de nærværende Vidner strax at

66

føres og afhøres, saafremt Beskyldningen over dennem ikke strax med samme, Paastanden gjøres, bevises.

Eftersom Dødsfald eller anden Hændelse kunde undrykke Vidnerne før de Contra imod dennem kunde lovlig blive indkaldede, og derover en Mands Ret spildes. Saa kan ogsaa den, som fornam Sagen at gaae sig under Øyen, altid finde paa noget til Beskyldning og Udflugt i Sagen.

K.

Hvad er det da Loven siger, at ingen skal tillades at spilde andens Sag med ulovlig Beskyldning, med mindre han vil oprette ham sin Skade?

Det er det, at naar nogen beraaber sig paa Befrielses Vidner, eller Afbeviislighed at finde, eller vilde føre Imodsigelsen, og derover erholder Delation, ey fører frem noget af paaberaabte Beviislighed, da, fordi han ved sliig Delation forspildte og forsinkede Sagsøgerens Sag, skal han oprette ham hans Skade, den som har stevnet til Vidner, og ført endeel

67

Vidner, og vil siden føre flere Vidner, han har ikke fornøden at stevne de forrige Vidner med, fordi han fører vel ikke Vidner imod sig selv.

Men naar Contraparten vil føre Contravidner, da skal han stevne de forrige Vidner, i hvad Undskyldning han end foregiver; thi det er venteligt, at han med sine contra stevnte Vidner vil præjudicere de forrige Vidner, hvilket aldrig maa skee, uden de andre ere kaldte derimod, (see Lovens 1ste Bogs 13de Cap. 12 og 13 Art, Pag. 108. 109.

Hvad videre smaa Observationer kan der falde udi Vidnesbyrds Forhør, end forhen er meldet?

Dommeren tilstæder ingen at vidne skriftlig, som ikke er i Rangen af civil og geistlig Stand, han tilstæder ingen at vidne efter skriftlig Seddel inden Ting, uden med saa Skiel, at han, som vidner, har selv skrevet det, og det selv for Retten oplæser. Han tilstæder ingen af Parterne, som engang har

68

hørt Vidner, at prolongere : forlænge og udsætte Sagen med ny Vidners Paaskyld, uden saa er, samme Vidner strax for Retten navngives, og end dette ikkun engang. Dommeren derimod forhindrer ingen af Parterne at søge Oplysning til sin Sag, med Spørsmaal at gjøre, dvs. at forstaae, proponere Dommeren de Spørsmaal, Dommeren videre skal gjøre til den, som sit skriftlig Vidne har indgivet, saa fremt samme Spørsmaal kan kiendelig eragtes, at geraade til Sagens Oplysning og Rettens Bestyrkelse; dog i al dette kan begge Parters Samtykke gjøre Forandring, tillader Loven i 1ste Bogs 13 Cap. 4 Artikel, item 6te Bogs 7 Cap. 15 Artikel, og endelig den 7de Artikel.

Naar den, som stevnes, ikke prolongerer Sagen med Copie at begiere, eller med Contrastevnings Paaberaabelse, eller med at svare skriftlig?

Den ingenlunde, med mindre han nævner sine Vidner, eller Beviisligheder, som han siger sig at vilde, indstevne, eller for Retten

69

fremfører; dog vel jeg siger det, men ikke Loven: At naar den, som tiltales for nogen Sag, endda ey har stevnet Befrielsers Vidner, hannem, uden at nævne Vidnerne, kunde gives Værneting; men at en Sagsøger skulde vilde ved sliig Vidners Førelse drage den Sigtende til hvad Ting eller Ret han selv behager, eller hvor Vidnerne vilde, seer jeg ingen Billighed til af Lovens Befalings, mindre har det nogen Grund i Fornuften.

M.

Det er og en vigtig Disput, om Vidner ey bør vidne uden for deres Værneting?

Efter (*) Lovens 1ste Bogs 13de Cap. 2 Artikel udtrykkeligen siger, at ingen er pligtig E 3 at

(*) Anmærkning: Følgende Sager drager fra Værneting, 1) 1ste Bogs 2 Cap. 5 Artikel. 2) 1ste Bogs 2 Cap. 16 Artikel. 3) 1ste Bogs 2 Cap. 17 Artikel. 4) 1ste Bogs 2 Capitel, 18 Artikel. 5) 1ste Bogs 2 Cap. 19 Artikel. 6) 1ste Bogs 2 Cap. 17 og 20 Artikel, item 1ste Bogs

70

at vidne andensteds, end til sit Værneting, dvs. hvor han holder Dug og Disk, er, hvor Hans rette Tilholdssted eller Bopæl er. Hertil vil ieg svare udførlig, og sige min Mening, Uden at præjudicere en andens, at saa fremt den, som kræves til Vidne uden for sit Værneting, er i Kongens Land bofast, eller der Har sit visse Tilhold, og ikke vil møde til andet Ting, end der han holder Dug og Disk, da bør han ey tvinges til, at vidne for et andet Ting og Ret. Men er han i Kongens Lande ikkun en Fremmed c : i Lovens Sprog Giest kaldet, een som ingen Tilholdssted haver paa det Sted han nu er, da bør han møde til det Ting, hvor Sagen offentlig beskyldes for Rettens Fornægtelse, skal strax sit Dommer-Sæde qvitere, og en anden af Øvrigheden udi hans Sted anordnes; saa ere begge Artiklers Mening klar nok. Thi der er stor Forskiel paa en Bagtale og Snak, og en Beskyldning, som skeer for een og den samme Ret, hvorfor

Bogs II Cap. 1 Artikel. 7) 1ste Bogs 2 Cap 21 Artikel. 8) 1ste Bogs 2 Cap. 24 Artikel

9) Alle Politie-Sager, see Forordningen af 13de May 1702, item 10 Martii 1725, pag. 35.

10) Alle Commissioner.

71

en saadan for Retten beskyldt Dommere ey bør klæde sit Dommer-Sæde, (see 1ste Bogs 5te Cap. 3 og 6 Artikel), førend han enten er erklæret, eller ved Dom frikiendt, efter Artiklernes egne klare og aabenbare Lydelse, see Forordning af 9 August 1735, 4 og 12 Artikel, item af 23 October 1700, af 19 Jan. 1734, 20 Martii 1676.

N.

Er en Dommere pligtig, at lade oplæse for Parterne, hvis om deres Sag er protocolleret, naar de det begierer og paastaaer?

Litt. B.

Ja visselig, og uden al Undskyldning, paa det om noget kunde være forglemt, det da strax kunde tilsættes, og Tingmændene derom efter Paaæskning kunde sige deres Sandhed. End videre, er Dommeren pligtig, at advare begge Parter, at de fremføre alle deres Beviisligheder, førend Sagen til Doms af Parten paakræves, eller af ham optages, og siden tilstæder han intet Beviis bag paa Parternes

72

Erklæring at føre efter den Tid, Sagen til Doms er optagen, med mindre den, som Beviis vil føre, gjør sin Eed paa, at han samme Bevise tilforn ey var vitterlig, eller og, at han dem ey har kundet bekomme, (see 1ste Bogs 13 Cap. 27 Artikel). Dog kan og maa der søges Bevilgning til Documenter og Vidner at føre, (see Forordning af 31 Martii 1719, 5 Artikel, pag. 58.) dersom de ikke var ved Underretten, naar de vil føre Sagen indtil høyeste Ret; men Tings-Vidnet tages ved Underretten, deres Forum. Videre forklares ved Litt. C.

Vidner, som er lovlig stevnet, og har ladet sig forelægge tvende gange, og ikke møder til deres Værneting, efter tvende ganges Forelæg, at vidne deres Sandhed, om hvad de ere vidende, enten at have bort eller seet udi den Sag, de ere stevnte til at vidne om, da skal Dommeren dømme dem i Straf, (hvilken Straf-Bøder Loven kalder Faldsmaals-Bøder), efter Sagsøgerens Paastand til Retten, efter Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 7 Artikel, og Forordningen af 3 May 1741, 1 Artikel, enhver at bøde til Kongen 10 Lod Sølv, og til Sagsøgeren 10 Lod a Lodet 3 Mark, er

73

10 Rixdaler ordinair, og skal Dommeren strax gjøre Execution derfor, og hver Dag han udebliver, saa længe Vidnet eyer i Skilling, og dog skal det vidne, eller straffes med anden haard Straf, som af høyeste øvrighed bliver tilkiendt.

Og ellers hvad et Lod Sølv meere gielder i Værdie, maa Dommeren ikke forandre, efter 1ste Bogs 24 Cap. 11 Artikel. I hvilken Anledning en Dommer, nemlig Byfoged Sch*** i Christianstad paa St. Croix i Vestindien, lod sig forlede efter anførte 11te Artikel, som siger: Bøder i Sølv c : er saa meget, som Sølv er værd, til at dømme, betale efter den Priis. Et Lod Sølv gielder i Vestindien, nemlig 5 a 6 Real, hvorføre han maatte bøde nogle tusinde Rixdaler.

(Men naar Dommeren gjør denne Afsigt i Protocollen, siger eller specificerer den ikke derhos, hvad enhver

skal tilkomme af disse Bøder), som dog jeg vel meener skal forstaaes, enten til lige Deling, eller Kongen den to tredie Deel Part, og Sagsøgeren den eene tredie Deel Part deraf, eller om det skal forstaaes efter Lovens 1ste Bogs 24 Cap. 4 og 5 Artikel, og deles i trede Parter, til Kongen,

74

Sagsøgerens og Husbond, med mindre de efter samme ovenmeldte 1ste Bogs 13 Cap. 7 Artikel kan og vil sværge det, at de veed intet om Sagen, eller efter samme Cap. 25 Artikel lade sværge deres lovlige Forfald, saa skulle de dog forelægges derefter til, at møde næste Retsdag, hvis de da udeblev endda, da mere straffes, end at bøde fornævnte 10 Rixdaler; thi maaskee Parten legger dem ud for dem, og Faldsmaal blev, som ovenmeldt, for lidet, over den, som saadan er Kongens Lov og Bud uhorlig, til Sagsøgerens Rets Spilde og Ophold.

Litt. O.

Om i en Sag, naar den er optaget til Doms, maa derefter af Parterne indgives, eller af Dommeren imodtages noget Brev eller Beviis, som ikke tilforn har været at bekomme? Vid. Litt. C.

Ney ingenlunde, uden med saa Skiel, som ved Litt. B. er anført, eller og begge Parter ere enige derom, da det og synes billigt at kunde og burde skee; men ellers derimod har

75

de sig samme Breve og Beviser reserveret ved eller i Appellationen i Overretten at indgive og paatale, skjønt Overrets - Dommeren ikke maa dømme derefter, naar Underrets-Dommeren ikke har først paadømt dem; men det kan hielpe ham saa meget, at han kan faae Sagen henviist til ny og lovligere Behandling.

Ligeledes kan ingen Vidner tillades at føres, naar Dom i Sagen er afsagt, med mindre Citanten gjør Eed, at han ikke vidste af de Vidner tilforn, derimod, saa snart han har aflagt Eed, maa han føre alle de Vidner han kan faae, omendskiønt Sagen baade ved Hiemting og Landsting er paakiendt, da dog kongelig Bevilling derpaa maa tages, naar de skal bruges i høyeste Ret, efter Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 27 Artikel, som er at see her for hos Litt. B.

Videre er fornøden at observere og iagttage de herefter følgende ekstraherede Poster, af Loven gjorte Forklaring, fil enhvers Efterretning.

76

20. Capitel.

Hvor længe klare Sager maa staae ved Retten inden Dom falder.

Maa en Dommer ey optage alle Sager i 6 Uger til Doms?

Ney vist ikke, disse følgende kaldes i Loven

extra Ret, summarisk Ret, kort Proces, Gieste-Ret, 1ste Bogs 24 Cap. 17 Artikel, i Søefolks Trætte, 4de Bogs 8de Cap. 11 Artikel, Told-Confiscations, Consumptions, Gieste-Ret, Politie-Sager og Duel-Sager, 6te Bogs 8de Cap. 11te Artikel, om strandet Skib og Ladning, Forordningerne af 31 December 1700, 7 May 1701, 21 May 1705, Krigsret ved Søe- og Land-Etaten. Disse Sager at anlægge bruges Aften-Varsel, og det er nok.

Naar de ere udagerede skal Dommeren inden tre Nætter og Dage give Dommen fra

77

sig; men forher har det været, at naar begge Parterne kom for Retten, da skulle der være dømt i Sagen inden trede Solemærker, fra den begyndtes i Retten, og det er Lovens rette Forstand. Loven siger om andre Sager, at de maa ikkun optages i sex Uger, det sees af F. 2, Reces 5, hvoraf 1ste Bogs 5te Cap. 8 Artikel er taget, at den sex Ugers Dagen skulle være paadømt, som er klare, saasom underskrevne (*) Sager.

2.

Maa Dommeren henvise Afregnings. Sager og Liquidationer til uvillige Mænd, eller i andre Sager?

Ney! han maa ingen andre Sager henvise til Mænd paa Landet, end naar Sagen

(*) Hoved-Samdrags dvs. Contracter, Haandskrifter: Obligationer & c. men nu forklarer vore Dommere sig saaledes: De siger sex Uger maa Sagen staae under Krumspring dvs. Ventilation, saa optager de den til Doms, dertil har de, siger de, sex Uger. Men mærk, er ikke dette tolv Uger, og Loven siger tydelig sex Uger,

saaledes har de i flere Tilfælde fundet vrang Forklaring, saasom over danske Ord, der ere bedre end Latinske.

78

med vidtløftig Underregning er behæftet, og da, naar han har først kiendt paa, hvad som enhver Part skal tilsvare, remitterer han den til Afregningsmænd, som Summen kan udregne, naar da den Udregning igien for Retten igien indkommer, dømmer han den endelig, og Nams Dom. Ligeledes, naar en Arrest eller Forbud kiendes ulovlig.

3.

Men naar en Arrest etter Forbud kiendes ulovlig, maa han lade uvillige Mænd taxere Spot og Skade, og saa med allerforderligst kiende paa den ganske Sag, til fuld Endskaab og Execution?

Dommeren udnævner strax af Retten, Mænd, som Regningerne i Gields eller Regnskabs Sager sig skal foretage, ligesaa udi Aresters Sager og Proces, og i alt see derhen, at Sagen af al Muelighed kan befordres til Endelighed, og Processen forkortes 1ste Bogs 5te Cap. 7 til 12 Artikel, for Omkost-

79

ninger paa begge Parters Side det meeste mueligt være kan, at menagere 3: formindske.

21. Capitel.

Hvilke Sager af Adelens, af Underdommere maa paadømmes.

Hvorvidt Underdommeren maa dømme de caracteriserede Adelige, eller Grever og Baroner?

grever 3: Jarler skal møde, eller lade møde for Hiemtinget, til Tingsvidners Erhvervelse, men ikke til Doms, Lovens 1ste Bogs 2 Cap. 25 Artikel.

2.

Landsdommerne maatte ikke dømme paa Grever og Friherrernes Birketings Domme, mens vel paa deres Tings Vidner efter 1ste

80

64 Bogs 6te Capitel, 11 Artikel, deen Skalkhed, som derved kunde og blev beklaget, ophævede høylovlige Konge, Kong Friderich den Femte, ved en Forordning af 10 April 1750.

3.

En Fange kan ikke skyde sig fra det Steds Ret, hvor han er greben, uden Proprietairen hans Huusbond, eller en heel Byes Magistrat affordrer ham, og da skal de først lade ham høre Vidner mod sig paa det Sted af dennem derfra, hvor han er grebet, og siden lade dennem hannem affordre, og qvitere for ham, samt give deres Forpligtning, at de Sagen ved hans eget Værneting imod ham skal lade udføre og exeqvere, og det skal skee ved Sagens Begyndelse fra det Sted han er først greben, efter Lovens 1ste Bog, 2 Capitel, 24 Artikel.

4.

Spørsmaal, om en som er stevnet til sit Værneting, maa contra stevne den anden, som har stevnet ham for samme Ret, omendskiønt det ikke er hans Værneting, og sætte i Rette paa hannem?

81

Ja visselig, naar det er i en Sag, og da skal Dommeren dømme paa ham, endskiønt det ikke er hans Værneting, see 1ste Bogs 2 Cap. 23 Artikel.

5.

Naar Bonden eene skal stevnes, da er den Sag ikkun om Markeskiel, men er der anden Sag, Godset vedkommende, da skal hans Husbondes Fuldmægtig for Godset stevnes tilligemed, see 1ste Bogs 4 Cap. 13. 14 Attikel, item 5te Bogs 10 Cap. 3 Artikel, 1ste Bogs 2 Cap. 18 Artikel det bevises.

6.

Kan Høyesterets Stevning ikke ophæves?

Ney, ikke uden Vederparten tillige skriver paa Stevningen, ar han er fornøyet, og ønsker denne Sag maatte allernaadigst være ophævet, og fri for at blive paaraabt, 1ste Bogs 4 Cap. 33 Artikel, hvilket, som anden Ansøgning, indgives i Cancelliet i Betids. Men dersom Citanten udebliver af Høyesteret, og den Indstevnte moder, naar

82

Sagen efter dens Tur paaraabes, da skal han bøde 80 Lod Sølv, eller 40 Rixdaler, førend han faer Lov at tale eller gjøre Saggivelse, 1ste Bogs 3 Cap. 16 Artikel. Ligeledes i andre Retter, møder den Indstevnte og Sagsøgeren, kan han lade tilføre i Tingbogen, at han mødte, og ikke den anden, og siden er han fri for videre i den Sag.

7.

Efter Aars Forløb maa ey Vidner føres paa Ord, men vel paa Gierninger, efter Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 22 Artikel, endog det synes at stride imod forbemeldte Post hos Litt. D. og det kommer overeens med den, der næst foregaaende Qvestion under tredie Post, om Dommerens Observation imellem dets 22 Artikel og næst foregaaende 21de Artikel med videre, see derhos Litt. A.

8.

Benægtelses Eed maa ikke paalægges eller imodtages, førend Dom i Sagen gangen er, med mindre Dommeren allerede har dømt til Eed; thi Parternes hverandre paalagde

83

Eeder, som i de gamle Love kaldes Kostebods-Eed, afskaffer Lovens 1ste Bogs 14de Cap. 4 Artikel, ligeledes Tyldter-Eeder, 1ste Bogs 14 Cap. 8 Artikel, Forordningen af 5te November 1723, 1ste Bogs 12 Cap. 4 Artikel, 1ste Bogs 13 Cap. 8 Artikel. Og den som Eed vil, eller er tildømt at aflægge Eed, skal stevne sin Vederpart til at høre paa det han aflægger Eed, eller og, efter Forordningen af 5te November 1723, stevne Sagen for Oberretten til Confirmation.

9.

Dersom Vidner hverken efter Stevnemaal eller Forelæggelse vil møde at vidne, da bliver de dømt paa sit Faldsmaal efter Lovens 1ste Bogs 13 Cap. 7 Artikel, og Forordningen af 3 May 1741, i Artikel. Og endog skal Vidnet stevnes, nemlig om det ikke indkommer til Underretten, da til Landstinget at forklare sit Vidne, sær i Ære og Livs Sager, under Straf med 10 Rixdaler til lige Deling for Sagsøgeren og Hosbonden. Er ingen Hosbonde, da er Kongen Hosbonden; det synes ellers, at Artikelen vilde sige, at hver af dem skulde faae 10 Lod Sølv.

84

Men det kan ikke skee til Høyesteret, denne forbemeldte 9de Post har saavidt Conference med det, som næst efter Litt. B. følger, af de forhen forgjættede Poster.

Ellers ere der tvende Poster, hvorfor Vidner, som ikke har vildet vidne for Hjemting, maa stevnes til Landstinget, som dog forhen er ommeldt tildeels.

1) Naar Vidnet ikke har vildet møde ved Hiemretten dvs. hans Tægteting.

2) Naar Landsdommeren befaler, at Vidnerne i Ære- og Livs-Sager nærmere skal examineres.

22. Kapitel.

Om Tydelighed for de/ der studerer Lovkyndigheden.

Dette var de lovlige Formaliteter, som Dommeren har at agte paa. Vil nogen sige, at det er for kort, dertil svares,

85

ja! dette er vel kort; men da jeg ikke vil mænge det eene i det andet, og dette egentlig er sigtet for at vise en Discipel, hvad en Dommeres Øyemed er, eller rettere skal være, efter Lovens Forskrift, og Lærlinger ey kan være Procuratores, førend de først har lært det, og de ikke kan lære paa engang alle Reglerne»

2.

Derfore giver jeg Juristernes Forhold ud, ikke i et Verk, saasom andre for mig allerede har gjort det, og om

jeg da ville følge dem, var det mere at belee, end til nogens Underviisning.

3.

Her giver jeg kortelig en Dommeres Regel, ikke just for at lære gode Dommere noget, men for dem, som vil tænke ret om Dommen, og begynde at lære, hvad der er Lov, Formalitet, Formaal, Maade, og den sunde Praxi.

4.

I det forrige har jeg givet dens øyemed, som vil applicere sig til dette Studium,

86

samt med hvad for et Sind eller Naturel han bor være af, som vil give sig hertil.

5.

I det andet Verk viser jeg Procuratorers Skyldighed for Gud, sin Næste og sig selv. Men der faaer jeg mere Leylighed til at vise, hvor lovstridig Formaal ud- og anvendes, og den saa kaldede Praxi dvs. Erfarenhed bruges til at forvilde og spille de Ulovkyndiges Ret.

6.

Dette, som er det tredie, og om Dommere, for og at handle noget derom, at intet, som hører til en complet Ret, skal være borte.

7.

Hvad der ellers er at sige om den romerske Ret, nemlig, at den er vidtløftig, det samme kan man og sige om den nu værende Danske; thi den bestaaer og læres ikke i en liden med Latin opfyldt Bog, ey heller i Loven eller Forordningerne selv, (uden saa er, at Skikke og Formaal tillige forklares tydelig og reent, see videre i de udgivne tvende Afhandlings-Dato), dog den er deri, undtagen de saa kaldede Skikke, dem Juristerne kalder Praxis, hvilket først, om Hoved og Naturel er dertil, mag erfares, da Loven selv i 1ste Bogs 1 Cap.

87

2 Artikel ganske vil have sligt afskaffet, er der desverre opfundet meget, som af Loven besmykkes, det en Retsindig bør tage sig i Agt, for ikke at komme i Vane med Uredelighed, og siden blive ham til en Natur.

8.

Gjør ingen Dommere Nar af de, som gaaer i Rette, efter det, de læse i Loven, (saaledes gik det til i gamle Dage). Da kunde enhver gaae i Rette for sig, naar han har Tid dvs. eller kan Dansk, men desverre, skriver og taler de ikke efter Formularer, og saa urimelige mange fremmede Ord; thi Dansk belee de for, da siger jo Fortalsmænd, i sær Dommerne: Tag en Procurator an, med meere, som siden skal vorde bekiendtgjort, og til Dato af Tingtrækker har været det Almindelige ubekjendt.

Om jeg skal efter dit Behag,

O Gud! og engang dømme Dit Folk, da lad mig i hver Sag, Hvad Ret er ey forsømme.

88

88. Giv mig Forstand, at skionne Paa

Retfærdighed og Naade,

At jeg den vel uddele maa,

Vedkommende til Baade.

Lær mig din Lov, at læse saa,

Og Kongens Lov besidde.

At naar jeg skal for din Dom staae,

Jeg da kan Naade finde.

Lad Venskab, Gave, Had og Frygt Mig ey fra Retten bøye,

Saa bliver ingen undertrykt.

Som Retten kan fornøye.

Af

Dasilag drape Agiætmaal.

Et dette i et kort Begreb en Dommeres hele Formning og Beskrivelse, og det, som hans øyemed og bestandig bestemte

Forhold skal være.